Turkish Studies

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 2029-2041

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22978

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 15.05.2019

✓ Accepted/Kabul: 10.08.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (22.07.2019)-Referee 2 (23.07.2019)

This article was checked by iThenticate.

DÜNYA EDEBİYATI AÇISINDAN ÇEVİRİLEMEZLİK/ ÇEVİRİLEBİLİRLİK*

Javid ALİYEV**

ÖZ

Dünya edebiyatı kavramının ortaya atıldığı andan itibaren çeviriye yüklenen önem, zaman zaman unutulurken zayıflasa da 80'lerden itibaren çeviribilimin özerk bir disiplin olarak doğuşu ve çeviriye yönelik kuramsal yaklaşımların gelişmesiyle birlikte önceki konumunu tekrar kazanmıştır. Çeviri gerek yazınsal yapıtların dünya edebiyatında dolaşımında gerekse de neredeyse antik çağ edebiyatından beri var olan merkez ve çevre, minör ve majör olmayan edebiyatlar, kanonik ve kanonik olmayan metinler arasında güç mücadelesinin itici gücü olarak görülmeye başlamıştır. Yazınsal çevirinin sonsuz sayıda olanakları olduğu fikrine karşılık olarak yazınsal eleştiri ve yazınsal çeviri araştırmalarında dikkatler kaynak metin ve erek metin arasındaki "sadakat", "çevrilemezlik" gibi sorunlardan, yazın yapıtlarının kültürlerarasındaki konumu, çevrilecek yapıtların seçilmesi ve bu yapıtların alıcı kültürde alımlanması gibi meselelere yönelmiştir. Tüm bu anlatılanların ışığında çeviri süreçlerinin dünya edebiyatı alanının kurumsallaşmasında da imtiyazlı bir konuma sahip olduğunu görmekteyiz. Makalemizde dünya edebiyatı kavramının çeviriye yaklaşımı, kavramın ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar geçirdiği tarihsel gelişim içinde ele alınmıştır. Bu çerçevede çevirinin dünya edebiyatının sınırlarını genişleten, evrensel ve ulusal edebiyatların mücadele alanında söz sahibi olan, Pascale Casanova'nın tanımladığı "edebiyat cumhuriyetine" kabulün koşullarından biri sayılan, dünya edebiyatındaki değer yargılarının ve bakış açılarının onaylanmasında ve yeri geldiğinde yeni değerler ve bakış açıları oluşturulmasında nasıl etkili bir güç haline geldiği gösterilmeye çalışılmıştır. Dünya Edebiyatı kavramının ortaya çıkması ve günümüzdeki konumu, güncel tartışmalar ve disiplinin geleceği hakkında fikirler, çevirinin dünya

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Doktora Programı kapsamında Doç. Dr. Betül Parlak tarafından yönetilen "Çevrilemezlikten Yeniden Çeviriye: James Joyce'un Türkçedeki Odysseisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Çeviribilim, E-posta: javid.aliyev@yeniuyuzil.edu.tr

edebiyatına katkısı küreselleşme yanlısı edebiyat kuramcılarının görüşlerinden hareketle tartışılmıştır. Küreselleşme karşıtı perspektiften hareket eden bazı edebiyat kuramcılarının çevrilebilirlik yoluyla giderek genişleyen ve sınırları belirsizleşen “dünya edebiyatı” kapsamında karşı bir görüş olarak “çevrilemezlik” kavramını sunmaları da çevrilemezliğin çevrilebilirlikle iç içe geçmiş, girift yapısını gösteren bir karşı sav olarak makalede işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Edebiyatı, Weltliteratur, Çevrilemezlik, Çevrilebilirlik, Edebiyat Kanonu.

A VIEW ON UNTRANSLATABILITY/TRANSLATABILITY FROM WORLD LITERATURE PERSPECTIVE

ABSTRACT

From the moment when the concept of world literature has been introduced, the importance attached to translation has been weakened by neglect at times, yet from the 80's onwards, it has regained its previous position with emergence of translation studies as an autonomous discipline and development of theoretical approaches to the translation. Since antiquity translation has come to be seen as both the driving force of the power struggle among central and periphery, minor and major literatures, canonical and non-canonical texts, and main agency in the circulation of literary works in world literature. In response to the idea that literary translation has infinite number of possibilities and expositions, current research approaches undertaken both in literary criticism and literary translation studies has turned their attention from the issues of “loyalty”, “untranslatability” between source and target texts, to the position of literary works among cultures, the selection of the works to be translated and their reception in the receiving culture. When viewed from this aspect, we see that translation processes have a privileged position in the institutionalization of the world literature. In this article, the approach of world literature concept to the translation has been considered within historical development of the concept from the time of its emergence until the present day. In this framework, it has been attempted to demonstrate how translation become an effective power by expanding the boundaries of world literature, having a say in the field of struggle between national and global literatures, regarded as one of the conditions for the acceptance to the “literary republic” – the term successfully coined by Pascale Casanova – and by approving value judgements and viewpoints in world literature and establishing new values and viewpoints when necessary. The emergence of world literature concept and its current position, latest discussions and ideas about the future of the discipline, contribution of translation to the world literature has been discussed with reference to the views of pro-globalization literary theorists. Besides, an opposing view of some literary critics who take an anti-globalization perspective and offer the notion of “untranslatability” as a counter argument to the the scope of “world literature” which is increasingly expanding and becoming amorphous by translatability was also addressed in the scope of this

study, thus demonstrating intricate and intertwined structure of untranslatability and translatability.

STRUCTURED ABSTRACT

From the moment when the concept of world literature has been introduced, the importance attached to translation has been weakened by neglect at times, yet from the 1980's onwards, it has regained its previous position with emergence of translation studies as an autonomous discipline and development of theoretical approaches to the translation. Since antiquity translation has come to be seen as both the driving force of the power struggle among central and periphery, minor and major literatures, canonical and non-canonical texts, and main agency in the circulation of literary works in world literature. In response to the idea that literary translation has infinite number of possibilities and expositions, current research approaches undertaken both in literary criticism and literary translation studies has turned their attention from the issues of "loyalty", "untranslatability" between source and target texts, to the position of literary works among cultures, the selection of the works to be translated and their reception in the receiving culture. When viewed from this aspect, we see that translation processes have a privileged position in the institutionalization of the world literature. Some of these privileges can be considered as ideological such as changing the dynamics of existing literary canons and transformative power of translation in the process of identity formation of the target culture.

In this article, the approach of world literature concept to the translation has been considered within historical development of the concept from the time of its emergence until the present day. In this framework, it has been attempted to demonstrate how translation become an effective power by expanding the boundaries of world literature, having a say in the field of struggle between national and global literatures, regarded as one of the conditions for the acceptance to the "literary republic" – the term successfully coined by Casanova – and by approving value judgements and viewpoints in world literature and establishing new values and viewpoints when necessary.

In the light of all this, the main purpose of this article is to highlight the contribution of national literatures and writers to the world literature and to the canonization process through the "translatability", as well as to the enrichment of universal literary heritage by addressing translation both in general terms and by abstract concepts such as "untranslatability / translatability and specifically within the world literature context. As well as, the emergence of world literature concept and its current position, latest discussions and ideas about the future of the discipline, contribution of translation to the world literature has been discussed with reference to the views of pro-globalization literary theorists such as David Damrosch, Pascale Casanova, and Franco Moretti. Besides, an opposing view of some literary critics like Barbara Cassin and Emily Apter, who take an anti-globalization perspective and offer the notion of "untranslatability" as a counter argument to the the scope of "world literature" which is increasingly expanding and becoming amorphous by

translatability was also addressed in the scope of this article, thus demonstrating intricate and intertwined structure of untranslatability and translatability.

Later, in conclusion it has been shown that the concepts of untranslatability/ translatability that have been used so far on a linguistic basis and on the axis of foreignization-domestication binary can actually be read in a political manner. That is to say, while the pro-translatability advocates adopt the general policy of consumability of the hegemony and economy of globalization, those who insist on the claim of untranslatability can resist the assimilation of the uniqueness and inimitability in every culture, opposing the speed of the consumerist society, and the idea that everything is consumable.

In the hybrid areas, which play the role of the boundary region between translatability and untranslatability, mutual exchange, communication and interaction between the original text and translation is ensured and thus translation becomes open to different readings, different interpretations, and thus becomes cultural transformation that is never completed and is not transparent. All this leads to the need for (re)-translations of the original text in order to sustain its literary life, and each time it is renewed and reborn with each new translation. This is followed by the German Romanticism's understanding of the key role played by translations in the life of literary works. According to this understanding, thanks to the inherent translatability of literary works, these works travel between time and space between different languages and cultures. Through translations, new works and writers have gained fame, and sometimes an unknown author and work is discovered. Thus, the unshakable foundations of the reciprocal relationship between the imaginary world literature concept proposed by Goethe and translation are laid.

Therefore, we can say that even in the context in which the claim of “untranslatability” is expressed, it has a potential for “translatability” in itself and that this potential will always take place in the target culture with translations and new reading experiences. Once this challenge is taken into consideration, it can be said that an author who became known in the target culture with the halo of “untranslatability” strengthens his/her reputation that has also gained him/her a place in the target culture through the translations of her/his other works and thus becomes a part of world literary canon.

Keywords: World literature, Weltliteratur, Untranslatability, Translatability, Literary canon.

Giriş

Yüzyıllar boyunca insanın kendi doğasını ve bir türlü anlam veremediği dünyayı anlamak için kullandığı araçlardan biri olarak görülen çeviri olgusu diller arası ve kültürler arası etkileşimin özel bir türü olarak karşımıza çıkar. Kültürler arasındaki farklılıkların somut bir biçimde belirttiği diller arasında köprü kurma görevi, başka bir deyişle iletişimin sağlanması hiç kuşkusuz çizgisel bir aktarımdan çok öte, içinde koşutluklar olduğu kadar çelişkiler de barındıran çok katmanlı bir süreçten ibarettir. Bu özelliği yüzünden günlük hayatımızın bir parçası olmasına rağmen zorlu ve güç bir edim olarak görülen çeviri hâlâ “güçlük”, “imkânsızlık”, “sadakat” ve “çevrilemezlik” gibi soyut kavramlarla tanımlanmaktadır. Çeviriye ve iletişime karşı kültürel bir direnç olarak görülen

“çevrilemezlik” zaman zaman çevirinin kalitesini ölçmede kullanılan bir ölçü, bir norm olarak da karşımıza çıkar. Örnek olarak şiirin çevrilemezliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan polemikleri gösterebiliriz.

Gelgelelim kültürel “çevrilemezlik” diller ve kültürler arasında doğrudan iletişimi ve çeviriyi kısıtlayan bir engel olduğu kadar, çevirmenin hayal gücünü ve yazınsal yaratıcılığını körükleyen, uzlaşma ve anlaşma olanakları açan kesişme alanlarının oluşmasına da olanak sağlamaktadır. Bu sayede çevirmen özgün metne atfedilen özgünlük ve saygınlık gibi özellikleri “kusursuz” ve “sadık” olarak yeniden kazanmanın getirdiği abes ve zahmetli işten kurtulabilir. Çevrilebilirlik ve çevrilemezlik arasındaki sınır bölgesi rolü oynayan sömürgecilik sonrası kuramcıların “melez alan” adını verdiği alanda özgün metin ve çeviri arasında karşılıklı alışveriş, iletişim ve etkileşim sağlanmış olur ve böylelikle çeviri farklı okumalara, farklı yorumlamalara açık, bu nedenle hiçbir zaman tamamlanamayan ve saydam olmayan kültürel dönüşüm haline gelir. Bütün bunlar özgün metnin yazınsal yaşamını sürdürmek için (yeniden) çevirilere ihtiyaç duymasına ve her defasında her yeni çeviriyle yenilenmesi ve yeniden doğmasına yol açar. Bu da Alman Romantizminin yazınsal yapıtların yaşamında çevirilerin oynadığı kilit rol anlayışından izler taşımaktadır. Bu anlayışa göre yazınsal yapıtların için çevrilebilirlik özelliği sayesinde bu yapıtlar farklı diller ve kültürler arasında zamanda ve mekânda seyahat eder. Çeviriler yoluyla yeni yapıtlar ve yazarlar üne kavuşur, bazen de bugüne kadar bilinmeyen bir yazar ve yapıtı çeviri sayesinde keşfedilir. Böylece Goethe’nin ortaya atmış olduğu ve makalemizde de ele almayı amaçladığımız hayalî dünya edebiyatı tasarısı ile çeviri arasındaki karşılıklı ilişkinin sarsılmaz temelleri atılmış olur.

2000’li yıllardan sonra değişen dünya düzeni ve küreselleşmeye koşut bir şekilde ortaya çıkan dünya edebiyatı disiplini, kökeni ‘Soğuk Savaş’a dayanan ve selefi olan karşılaştırmalı edebiyatın akademide yaşadığı krizden sonra yeni bir disiplin olarak doğmuştur. Hiç kuşkusuz bu disiplinin gelişiminde edebiyat sosyolojisi ve çeviribilim gibi disiplinler büyük rol oynamıştır. Önceleri gerek dilbilimin uygulama alanı gerekse de karşılaştırmalı edebiyatın alt alanı olarak farklı kültürler ve farklı dillere ait yazınsal yapıtların öğrenilmesinde çevirinin rolü sadece bir araç olarak görülmüş ve bu araca verilen değer “kazanımlar ve kayıplar”, “eşdeğerlilik ve yeterlilik”, “çevrilemezlik ve çevrilebilirlik” gibi ikili karşıtlıklar ile ölçülmüştür. Daha çok mikro düzeyde görüldüğü üzere metinsel düzlemde yapılan bu tanımlamalar, özellikle 2000’li yıllardan itibaren dünya edebiyatı disiplini ve bu disiplinde söz sahibi olan kuramcılarının yaklaşımında makro düzey tartışmalarla farklı bir yöne doğru evrilmiştir (Damrosch, 2013; Moretti, 2000; Casanova, 2010).

Makalemizde de ele alacağımız yukarıda bahsi geçen kuramsal yaklaşımlarda çeviri gerek yazınsal yapıtların dünya edebiyatında dolaşımında gerek neredeyse antikçağ edebiyatından beri var olan merkez ve çevre, minör ve majör edebiyatlar, kanonik ve kanonik olmayan metinler arasında güç mücadelesinin itici gücü olarak görülmeye başlamıştır. Yazınsal çevirinin sonsuz sayıda olanakları olduğu fikrine karşılık olarak yazınsal eleştiri ve yazınsal çeviri araştırmalarında dikkatler kaynak metin ve erek metin arasındaki “sadakat”, “çevrilemezlik” gibi sorunlardan, yazın yapıtlarının kültürler arasındaki konumu, çevrilecek yapıtların seçilmesi ve bu yapıtların alıcı kültürde alımlanması gibi meselelere yönelmiştir. Tüm bu anlatılanların ışığında çeviri süreçlerinin dünya edebiyatı alanının kurumsallaşmasında da imtiyazlı bir konuma sahip olduğunu görmekteyiz. Çevirinin ideolojik olarak kanon değiştirici, hedef kültürün kimlik oluşturma sürecinde dönüştürücü gücü bu ayrıcalıklardan bazıları olarak sayılabilir.

Tüm bu söylenenlerin ışığında bu makalenin ana amacı genel olarak çevirinin, özelde ise “çevrilemezlik/çevrilebilirlik” gibi soyut kavramların dünya edebiyatı bağlamında tartışılarak, çevrilebilirlik yoluyla ulusal edebiyatların ve yazarların dünya edebiyatına katılımına ve kanonikleşme sürecine, bunların yanı sıra evrensel edebi mirasın zenginleşmesine sunduğu katkıyı irdelemektir. Bu doğrultuda, dünya Edebiyatı kavramının ortaya çıkması ve günümüzdeki konumu, güncel tartışmalar

ve disiplinin geleceği hakkında fikirler ile çevirinin dünya edebiyatına katkısı küreselleşme yanlısı kuramcılarının yaklaşımından hareketle tartışılmaktadır.

Buna karşılık Emily Apter (2013) ve Barbara Cassin (2014) gibi küreselleşme karşıtı perspektiften yola çıkan araştırmacıların, her şeyin çevrilebilirliğinin ve dolayısıyla tüketilebilirliğinin nihai sonucu olarak genişleyen ve sınırları belirsizleşen “dünya edebiyatı”nın kapsam alanına karşı bir sav olarak “çevrilemezlik” kavramını sunmaları üzerinden, çevrilemezliğin çevrilebilirlikle iç içe geçmiş, girift yapısını tüketilebilirlik ve küreselleşme karşıtı bakış açısından tartışılmaktadır.

Dünya Edebiyatı Kavramının Kökeni ve Çeviri İlişkisi

Edebiyatın gerek yazılı gerekse sözlü kültür açısından insanlık tarihi kadar eski ve kendine özgü bir tarihi olduğu bilinen bir gerçektir. Yüzyıllar boyunca insanlığın defalarca üzerine yeniden düşündüğü konulardan biri en genel anlamıyla edebiyat kavramının tanımlanması meselesi olmuştur. Farklı tarihsel dönemlerin sorunsallaştırdığı bu kavramın sınırları, salt yaratıcı yazın olarak edebiyat görüşünden, gerçek ve kurgusal, sözlü ve yazılı, ulusal/popüler ile kanonik/elit edebiyat kutupları ve bunlar hakkındaki görüşleri de kapsamak üzere birçok diğer kategoriye içerecek şekilde genişletilmiştir. Aynı durum, dünya edebiyatı kavramından ne anlaşılması gerektiği noktasında karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde “Klasikler” diye nitelendirdiğimiz, Homeros’un *İlyada* ve *Odyssea*’sı, Dante’nin *İlahi Komedi*’sı, Shakespeare’in oyunları gibi yazıldıkları dillerin sınırlarını aşmış, çevrilerek uluslar üstü bir değer kazanmış ve insanlığın ortak kültürel mirası haline gelmiş eserler bu kategoriye girmektedir. Böylece “dünya edebiyatı” dediğimizde farklı ulusların ortak edebi mirası anlaşılmaktadır. Buna rağmen ortak edebi miras sayılan, çeşitli dillere çevrildikleri ve okundukları halde bir türlü “dünya edebiyatı” çatısı altında yer alamayan nice eserler ve yazarlar da yok değildir. Dolayısıyla dünya edebiyatı kavramından yalnızca evrensel, ulus ve kültür üstü, ortak edebi miras anlaşılmamalı, bu kavramın aynı zamanda “zaman ve mekân üstü” bir değere, bir konuma yükselmiş edebiyat eserlerini de kapsadığını unutmamalıdır. Burada kastedilen “dünya” kavramı hem zamansal açıdan hem de mekânsal açıdan ortaklık taşıyan bir olgu gibi anlaşılmalıdır: yani zaman ile mekân bakımından ulusların ortak malı olan eserler “dünya edebiyatı” külliyyatına girme şansı kazanmaktadır.

Kavramın şimdilerde yeniden gündeme gelmesi 9/11’den sonra dünyanın Batı ve Doğu adlı iki uygarlığı arasındaki ezeli ve ebedi çekişmelerin daha bariz ve daha şiddetli bir hal almasıyla dünyanın yeni bir konjonktür doğrultusunda ilerlemesi (aslında baktığımız zaman daha çok gerileme söz konusudur diyebiliriz)¹ ve Avrupa ve ABD’nin sözde çokkültürlü akademiyasında karşılaştırmalı edebiyat bölümlerindeki krizin aradan kaldırılması ve konuyla ilgili kaygılarını ve endişesini kendisinin *Death of a Discipline* [Bir Disiplinin Ölümü] adlı kitabında da belirten Gayatri Chakravorty Spivak’ın da dediği gibi “son nefesini veren disiplinin”² (Spivak, 2003:xii) yeniden canlanması için sürdürülen çabalarla aynı döneme denk gelmektedir.

Dünya edebiyatının tarihsel gelişimini kaba hatlarıyla özetleyen Pascale Casanova, *Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti* başlıklı kitabında bu durumdan şöyle bahseder:

Uluslararası edebiyat dünyası 16. yüzyılda, edebiyatın bir mücadele alanı olarak ortaya çıktığı dönemde kuruldu ve o zamandan beri giderek büyüdü ve yayıldı. Önceleri birbirlerinden tamamen kapalı bölgesel topluluklarla sınırlı olan edebiyat, ortak bir alan haline geldi. Rönesans İtalya’sı, Latin mirasından aldığı kuvvetle, kabul gören ilk edebi güç oldu; arkasından Fransa ulusal sınırları aşan ilk edebiyat uzamının temellerini attı; İspanya, İngiltere ve derken Avrupalı ülkelerin tamamı, farklı edebi gelenekler ve “servetlerle” yavaş yavaş yarışa katıldılar. 19. yüzyılda Orta Avrupa’da baş gösteren milliyetçi hareketlerle

¹ Konuyla ilgili bkz. Huntington (1996); Medovoi (2011); Smith (2011).

² Aksi belirtilmedikçe bu makalede yer alan çeviriler yazara aittir.

birlikte edebiyatta var olma hakkını talep edenler çoğaldı. Kuzey Amerika ve Latin Amerika da gene 19. yüzyılda adım adım rekabette yerlerini aldılar; nihayet sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte, o zamana kadar kendilerine özgü bir edebiyatları olabileceği akıllarından bile geçmeyen Afrika, Hindistan, Asya ülkeleri de meşru zemine katılmak ve edebi açıdan var olmak için seslerini yükselttiler (Casanova, 2010: 25-26).

Bugün kullanılan anlamıyla Dünya Edebiyatı - Weltliteratur kavramından bahsedecek olursak bu kavramın oluşmasında kilit rol oynayan Johann Wolfgang von Goethe ile başlamamız gerekir. Goethe 1827 yılında henüz genç olan ve edebiyat alanına yeni yeni adımlarını atan “çırağı” Johann Peter Eckermann'a hayalindeki Weltliteratur kavramından bahseder ve o da bu kavramı ustası ile ilişkisini anlattığı *Yaşamının Son Yıllarında Goethe ile Konuşmalar* kitabında duyurur. Goethe dünya edebiyatını somut bir kavram olarak “farklı kültürlerden olan insanlar arasındaki düşünce alışverişi ve ulusların düşünsel hazinelerini değişim için meydana getirdikleri bir edebi piyasa” olarak görür (Eckermann, 2007:217-222). Çağdaşı İskoçyalı düşünür Thomas Carlyle’a yazdığı mektubunda ise Goethe bu piyasanın barış ve uzlaşma düşüncelerinin ilk olarak entelektüeller, daha sonra ise geniş halk kitleleri arasında yaygınlaşmasına olanak sağlayacağına inandığını belirtir. Goethe’nin hayalini kurduğu böyle bir edebiyat uzamı, hiçbir egemen tutumu, ana anlatısı, kapsayıcı bakış açısı olmayan ve başarı için gerekli olan normatif şartlardan tamamen yalıtılmış, etnik kökenlerden üretilmiş olmasına rağmen politik şovenizmden uzak bir sanat kavrayışı ve ülküsel bir tasarım olarak karşımıza çıkar. Goethe, dünya edebiyatını ulusları birbirine yaklaştıracak bir araç olarak görmektedir. Marco Juvan, Goethe’nin bu söyleminin kapitalist üretim ve iletişim teknolojilerinin hızlandırılmış gelişimi ile ilişkilendirerek minör edebiyatların majör edebiyatlar karşısındaki zaferi olarak nitelendirmektedir:

Goethe’nin dünya edebiyatından beklentisinin tüm ulusal edebiyatları yenilenmeye teşvik etmesi ve daha küçük, çevresel ve Avrupa kıtası dışındaki edebiyatların kendilerini eşit bir temele yerleştirecek bir uzam yaratması olduğu defalarca vurgulanmıştır. Goethe’ye göre, dünya edebiyatı uzamının yaratılması, ulusal edebiyatlara ne antik kanonun ne de erken moderniteden beri yerleşik hâle gelen ve tanınan üstün edebiyatların baskısı altında ezilmeden kendilerini uluslararası ölçekte ortaya koyma fırsatı tanımıştır (Juvan, 2013: 2).

Bu nedenle Goethe’nin dünya edebiyatı sınırları aşan, farklı kültürleri tanıtan ve yaklaştıran bir araç olarak çeviriyi ana odağına almıştır çünkü düşünsel ve ruhsal anlamda uluslararası bir paylaşım sadece çeviriler yoluyla mümkün olabilir. Bir başka deyişle Goethe yerel edebiyatların farklı kültürlerden ve edebiyatlardan yararlanarak, o edebiyatların evrensel olan insanlığın farklı boyutlarını görebilmeyi sağlayan bir araç olarak çevirinin önemini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra dünya edebiyatının yayılmasında ulusların birbirlerini tanımaları ve birbirleri üzerinde düşünmeler adına yabancı yapıtların erek kültürde anlaşılmasında rol oynayan inceleme, tanıtım ve eleştiri yazıları da çeviriler gibi önemli rol oynamaktadır. Goethe’ye göre bu yazılarda ulusların birbirlerini nasıl anladıkları, nasıl gördükleri ortaya çıktığından daha büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda baktığımız zaman bu yazılar şimdilerde bir bilim dalı, bir disiplin olarak öğretilen dünya edebiyatının temelini oluşturacaktır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra akademide “Karşılaştırmalı Edebiyat” adıyla gündeme gelen Weltliteratur, milenyum sonu itibarıyla dominant Amerika ve Batı merkezli konumundan giderek uzaklaşarak, günümüzde post-kolonyal ve küreselleşme kuramları çerçevesinde yeni okumalarla şekillenmeye başlamıştır. Dünya edebiyatının araştırma nesnesi ve konusu çeşitli ulusların edebiyatlarını birbiriyle karşılaştırarak onları birbirinden ayıran ulusal özelliklerini, aynı zamanda onları birbirine bağlayan genel, evrensel ve insancıl niteliklerini ortaya çıkarmaktan ibarettir. Çünkü herhangi bir ulusun edebiyatını tek başına incelemek mümkün değildir. Kendi kendine gelişmiş, yalnız kendi malzemesini işlemiş bir edebiyat düşü hiçbir zaman var olamaz.

Goethe’nin düşündüğü dünya edebiyatı kavramının bir diğer özelliği de “eşzamanlılık” taşımasıdır. Çağdaşı olan yazarlarla ve çevirmenleriyle çok sıkı ve verimli ilişkiler geliştiren Goethe, bu eşzamanlık fikrini dünya edebiyatı kavramına da taşımış ve ona göre dünya edebiyatı çağdaşların, hangi ulustan olurlarsa olsunlar, karşılaştıkları, beraberce çalıştıkları, kültürel alışverişlerin yapıldığı

tinsel bir mekân olarak görmüştür. Böylece, daha sonralar modernizmin ve modernist edebiyatın da en önemli niteliği olan eşzamanlılık fikri de ilk kez Goethe tarafından kullanılmıştır. Fakat kanımızca özellikle Damrosch, Goethe'nin eşzamanlılık düşüncesini ve çağdaşlaştırıcı söylemini “bugüncülük” sorununa yol açacağı için eleştirse de Damrosch'un Goethe'nin eşzamanlılık düşüncesiyle ifade ettiği geçmişin değerlerini bilmenin günümüzdeki eserleri değerlendirmek için şart olduğu düşüncesini tam olarak kavrayamadığının göstergesidir.

Günümüz perspektifinden baktığımız zaman çağdaş edebiyat kuramcılardan olan Damrosch karşılaştırmalı edebiyattan yola çıkarak bu kavramı tartıştığı *Dünya Edebiyatı Nedir?* başlıklı kitabında “dünya edebiyatı”nı “kendi kültürlerinin dışında, özgün dilde ya da çeviri yoluyla dolaşımda olan edebi eserlerin toplamı” olarak görür, ardından dünya edebiyatı kavramının “kavranılamaz, sonsuz bir kanon olmadığını, daha ziyade farklı dolaşım ve okuma biçimlerinin tamamı olduğunu” söyler (Damrosch, 2013:2). Damrosch'un bu ifadesinden dünya edebiyatının somut sınırları olan incelenabilir bir alan olduğu sonucu çıkarılabilir. Bununla ilgili olarak öncelikle dünya edebiyatı tanımının neleri kapsayıp neleri tanımın dışında tutacağını belirlemek gerekir. Burada başta da ele aldığımız dünya edebiyatı tanımında zamansallık ve mekânsallıkla ilgili iki temel mesele karşımıza çıkar. Damrosch, dünya edebiyatının çok kültürlü olmasının yanı sıra çok zamanlı yapıya sahip olduğunun da altını çizerek, dünya edebiyatının sadece günümüzün eserlerini veya günümüze yakın aralıklardaki eserleri inceleme alanına dâhil edip, diğer aralıkların dışlanması problemlili olacağını söyler. Eserlerin dünya edebiyatı dolaşımına iki aşamalı bir süreç ile girdiğini iddia eden ve dünya edebiyatını daha çok dolaşım ve okuma biçimlerinden ibaret olduğunu iddia eden Damrosch bunu şu şekilde açıklar:

İlki, edebiyat olarak okunma; ikincisi, kendi dilsel ve kültürel kökeninin ötesindeki, daha geniş dünyaya dolaşımda bulunmadır. Belirli bir eser, edebi ve dünyevi olmak üzere, iki eksendeki eşik noktalarından birini aştığı takdirde dünya edebiyatına dâhil olup, sonra tekrar dışına çıkabilir. Yüzyıllar boyunca, olağan dışı değişkenlikte bir eser, birçok farklı zamanda dünya edebiyatı kubbesi altına girip çıkabilir; bir eser belirli bir noktada, diğerleri için değilse de bazı okuyucular için ve bazı okumalarla değilse de, diğer tür okumalarla dünya edebiyatı olarak görülebilir. Dahası, bir eserin geçirebileceği değişim, eserin kendisine dair bir iç mantığın açığa çıkmasını sağlamaz, genellikle kültürel değişim ve çekişmenin karmaşık dinamikleri eliyle meydana gelir (Damrosch, 2013:6).

Bu açıdan baktığımız zaman dünya edebiyatı veya buna bağlı olarak ortaya çıkan dünya edebiyatının en seçkin düzlemi olan “edebiyat kanonu”nun, öylece kendiliğinden oluşan bir görüngü ya da salt estetik bir mesele olmadığını kabul etmeliyiz. Nitekim beğenilerin tartışıldığı kültürel ortamda iktidar, din, siyaset ve ideoloji gibi hegemonyacı kurgular beğenilerin zorla şekillendirilmesinde de rol oynayabilir ve oynamaktadır.

Diğer taraftan, zaman aralığının nereden alınması ve nereden başlatılması gerektiği sorunsalı da bir diğer mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya edebiyatı kavramının yaratılmasına ilişkin olarak, bu kavramın çok zamanlı yapıya sahip olabilmesi için bir başlangıç noktası seçmek gereksinimi oldukça güç bir soru ve sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik başlangıcın ne olabileceği de tartışmaya açık kalmaktadır. Bir yandan zaman aralığını olabildiğince geniş tutmak konuyla ilgili yapılan araştırmaları güçleştireceği gibi, öte yandan bu aralığı daraltmak da Damrosch'un “bugüncülük” olarak tanımladığı sorunsala neden olabilir. Özetleyecek olursak bu durum dünya edebiyatının yalnızca günümüz düzeyinde kalması ve geçmişin kazanımlarından yoksun bırakılmasıyla sonuçlanır. Bugüncülük yaklaşımının dünya edebiyatı kavramını zayıflatacağı için kabul edilmez olarak gören Damrosch bunu şöyle ifade etmektedir:

Geçmiş ciddi bir etmen olarak silen, geriye en iyi ihtimalle birkaç post modern atıf bırakan dayatmacı bugüncülük...[...] Bu bugüncülük yalnızca bizi çok daha geniş olan imparatorluklar, sömürgeler, devlet şekilleri ve göçlerden ders alma yetimizden mahrum bırakmakla kalmaz; aynı zamanda daha önceki dönemlere ait kanonların uzun zamandır

görmezden gelinmiş ama tek kelimeyle büyüleyici olan her türlü metnin yeni ilgilerle, yeniden şekillendiği çarpıcı hallerini göz ardı etmeyi gerektirir (Damrosch, 2013:18).

Böylece dünya edebiyatına zamansal bir sınırın çizilmesi neredeyse imkânsız ve güç bir görev olsa bile, belli başlı bazı zaman aralıklarına saplanıp kalmadan ve yalnızca günümüze odaklanmadan geçmiş de dikkate alma gereksinimi bize uygun bir yaklaşım gibi görünmektedir. Buna rağmen konuyla ilgili bazı girişimlerde bulunanlar da vardır. Örneğin, Casanova zamansallığın edebiyat üretiminin şimdiki zamanını, yani moderniteyi ifade ettiğini söyler:

[...] nasıl ki meridyenleri belirlemek için keyfi olarak seçilmiş, “başlangıç meridyen” olarak bilinen o hayali çizginin dünyanın gerçek düzenine katkıda bulunuyor ve yeryüzü mesafelerin ölçülmesini, konumların değerlendirilmesini mümkün kılıyorsa, “edebiyatın Greenwich meridyeni” diyebileceğimiz şey sayesinde de, edebiyat uzamına ait herkesin merkeze olan uzaklığı ölçülebilir (Casanova, 2010: 103).

İkinci mesele olarak ele aldığımız kavramın mekânsallığına baktığımız takdirde, dünya edebiyatının kapsam alanının Goethe için bile antik Yunan-Roma edebiyatı, dolayısıyla Batı uygarlığı ile sınırlı olduğunu görebiliriz. Bu nedenle kavramın günümüzde bazı kuramcılar tarafından Avrupamerkezli olduğu ve Casanova’nın deyişiyle “dünya edebiyat cumhuriyeti”nin doğu ve güney yarıküreden yoksun olduğu düşüncesi sıklıkla dile getirilmekte ve eleştirilmektedir. Ancak “Avrupa Edebiyatı, dünya edebiyatı demektir” diyen Goethe’ye göre “dünya edebiyatı” düşüncesi Avrupa’da gerçekleşme yolunda olduğu ilk basamak olarak görülmelidir. Her ne kadar “dünya edebiyat cumhuriyeti”nde çoğulcu ya da Bakhtin’in deyişiyle çoksesli [*polifonik*] (Bahtin, 2004:49) bir ortam tasarısı isteniliyorsa da sonuç itibarıyla “dünya edebiyat cumhuriyeti”nin yörüngesine giren yapıtlar İngiliz diline çevrilebilen veya Avrupa edebi mirasına ve beklentilerine daha yakın olanlardır. Üstelik bu eşitsizliğin sadece Avrupa ve onun dışında kalan edebiyatlar arasında mevcut olmadığına, benzer şekilde Avrupa veya Batı uygarlığı kavramına dâhil edilen ülkelerin ulusal edebiyatları arasında da eşitsizliğin mevcut olduğunu tanık olabiliriz. Örneğin, İzlanda, Avustralya veya Yeni Zelanda gibi yeterince bilinen ulusal edebiyatlara bu dünyada verilen yerin çevresel olduğunu gözlemleyebiliriz.

Bu durumda, karşımıza doğal olarak şu sorular çıkar: “Öyleyse nedir bahsettiğimiz edebiyat dünyasında ya da dünya edebiyatında kabul görmenin önkoşulu? Bir diğer soru da “Edebi sermayenin veya edebi itibarın kazanılmasında hangi etmenlerin payı vardır?” Bu sorulara verilecek cevaplar bizi burada tartışmaya çalıştığımız konuya götürecektir.

Günümüzde Dünya Edebiyatı Kavramı ve Çeviri İlişkisi

Genel anlamda çeviri, özelde çevirmenler, diller arasındaki farklılıklardan doğan bu sayısız devinimlerden ve bağdaşımlardan yararlanarak kendi ulusal edebiyatlarını zenginleştirir ve aynı zamanda da ulusların edebiyat mirasının büyümesine katkıda bulunur. Casanova, çeviriyi “edebiyat dünyasında yazarların edebiliğini kutsayan çok önemli bir mekanizma” olarak tanımlar (Casanova, 2010:150). Bu tanıma göre çeviri gerek dünya edebiyatında yazarların edebiliğini kutsayan mekanizma olarak, gerekse çevre edebiyatlardaki bütün yazarlar için edebiyat dünyasına giden anayol olarak hiç tartışmasız önemli bir yere sahiptir. Yazınsal yapıtların edebilik özelliğini ortaya çıkarma mekanizması olarak çeviri sadece mikro düzeyde bir dil değişimi veya katıksız bir yatay aktarım olarak değil, tam tersine dünya edebiyatında yer alan aktörler arasındaki evrensel rekabette en önemli araç, uluslararası edebiyat uzamına özgü mücadele yöntemlerinden biri olarak makro düzeyde de karşımıza çıkmaktadır. Dünya edebiyatı çerçevesinde değerlendirdiğimizde çevirinin çift yönlü bir işlevi olduğunu görüyoruz: Bunlar Casanova’nın ekonomideki “ithal-ihraç” kavramlarından yola çıkarak türettiği “içe-doğru” ve “dışa-doğru” çeviri işlevleridir.

Diller arasındaki edebi açıdan farklılık dünya edebiyatındaki katılımcılar arasındaki eşitsizliğin temel kaynaklarından biridir. Nispeten zayıf donanımlı erek diller ve edebiyatlar için çeviri, evrensel edebi metinlerin daha az donanımlı veya donanımsız bir edebiyata ithal edilmesi ve

daha zengin edebiyatların edebi zenginliklerini o dile aktarmak için önemli bir araç işlevi görmektedir. Casanova'ya göre bu durumda "içe-doğru" bir aktarım söz konusudur (Casanova, 2010:151) 19. yüzyılda Alman Romantiklerinin gerçekleştirdiği klasikleri çevirme programı, benzer şekilde ülkemizde Tanzimat döneminde yapılan çeviriler ve daha sonraları Hasan Ali Yücel'in başlattığı Tercüme hareketi vb. bu türden girişimler olarak değerlendirilebilir.

Aynı işlemi daha büyük ve daha zengin "kaynak" diller açısından ele aldığımızda, çeviri bu kez merkezdeki edebi sermayenin çevredeki edebiyatlara dağılımında aracı rol olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezde geçerli olan normların başka yerlere yayılması ve evrensellik iddiasındaki edebiyatların saygınlığını tescillemeye, edebi itibarlarını genişletmeye yarar. Casanova bundan "dışa-doğru" bir çeviri işlemi olarak söz eder (Casanova, 2010:152).

Bu bağlamda düşündüğümüzde zaman Casanova'nın "içe-doğru" ve "dışa-doğru" kavramlarının büyük ölçüde İsraili kültür kuramcısı Itamar Even-Zohar'ın 1970'li yıllarda geliştirdiği "Çoğul Dizge Kuramı" ile örtüştüğünü görebiliyoruz. Even-Zohar'ın tanımına göre "çoğuldizge", ulusal edebiyat, çeviri yazın vb. gibi ulusların kültürel kimliğini ve mevcudiyetini oluşturan öğelerin toplamından ibarettir. Ulusal edebiyat repertuarını oluşturanbu öğelerin her birini ayrı ayrı dizgeler olarak tanımlayan Even-Zohar edebiyattan birbiriyle sürekli ilişki içinde olan birçok dizgeden oluşan bir dizgeler topluluğu, bir çoğuldizge olarak bahseder. Bu kurama göre, "çoğuldizge" içinde yer alan edebiyat dizgesi de kendi içinde 'ulusal edebiyat', 'çeviri edebiyat' gibi farklı dizgelerden oluşur. Bir ulusun kendi yazarlarının ürettiği yerli eserlerin toplamı anlamına gelen ulusal edebiyat okur beklentisine göre "saygın"/"saygın olmayan", ya da yukarıda edebi erk olarak bahsettiğimiz eleştirmen topluluğunun değerlendirmelerine göre "üstün"/"aşağı" edebiyat olarak sınıflandırılır. Edebiyat dizgesinin merkez-çevre ilişkileri bağlamında işleyiş şekli oldukça basittir. Yenilikçi özelliklere sahip bir eser edebiyat dizgesi içinde merkezi bir konuma yerleşir. Fakat bir süre sonra kemikleşip, güncelliğini yitirerek merkezdeki konumunu kaybederek çevresel [*periferik*] konuma düşer. Çevresel konumda yer alan bir başka eser ise yenilikçi olarak merkeze yerleşir.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere sürekli tekrarlanan bu devinim içinde yer alan bir başka öge de "çeviri edebiyat"tır. Even-Zohar "çeviri edebiyat"dan bahsederken onu sadece "çevrilmiş yazınsal yapıtların toplamı" olarak değil, "yapısı ve işleviyle bir dizge olan metinler topluluğu" anlamında kullanır (Even-Zohar, [1978] 2004:192). Edebiyat dizgesi içinde yer alan ve ulusal edebiyatın merkeze yerleşecek nitelikte eserler üretmediği dönemlerde devreye girerek merkeze yerleşen çevirinin edebiyat dizgesini biçimlendirici gücü ve işlevi vardır. Even-Zohar'a göre bu duruma da üç koşul neden olabilir. Bu koşullar ulusal edebiyatın:

- 1) henüz 'genç' ve yerleşme aşamasında olması;
- 2) 'çevresel' ve/veya 'güçsüz' durumda olması;
- 3) ulusal edebiyatta dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar yaşandığı zamanlardır (Zohar, [1978] 2004: 195)

Özetleyecek olursak, çevrilebilirlik kavramını, edebi açıdan başka edebiyatların tahakkümü altında olan ulusların edebiyatlarına başka dillere çevrilerek görünürlük ve mevcudiyet kazandıran bir "değer biçme işlemi" olarak değerlendirebiliriz. Edebiliği zayıf olan ya da kendine has edebi geleneklerden yoksun olan dillerde eser veren yazarların ve yapıtların bir anda edebilik payesi edinmeleri olanaksızdır. Bu durumda edebiyat dünyasına erişim kazanmaları yalnız edebiyatın büyük dillerinden birine çevrilmek yoluyla mümkündür. Jorge Luis Borges, Tagore gibi yazarların yanı sıra "çevrilemezlik/çevrilebilirlik" tartışmalarını da beraberinde getiren James Joyce'un kendisinin bile ulusal ve uluslararası edebiyat uzamında kabul görmesi eserlerinin saygın edebi dillere çevrilmesi ve uzman eleştirmenlerin kutsaması yoluyla mümkün olmuştur.

Dünya Edebiyatı ve Çevrilemezlik

Yukarıda seslendirilen fikirler çeviriler yoluyla Dünya Edebiyatı kavramının genişlemesi, yeni yazarların çeviriler yoluyla kutsanması ve ulusal edebiyatların dünya edebiyatına katılmasında

çevirilerin, dolayısıyla çevrilebilirliğin önemini öne çıkarırken, edebiyat cephesinde bu fikre karşı çıkan düşünürler de yok değildir. Bu alt bölümde konuyla ilgili çarpıcı açıklamalarıyla öne çıkan Emily Apter ve Barbara Cassin gibi yazarların çevrilemezlik kavramını nasıl ele aldıkları üzerinden çevrilebilirlik/çevrilemezlik tartışmasına edebiyat disiplini içerisinde dile getirilen muhalif görüşler ele alınacaktır.

Emily Apter *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* başlıklı kitabında ilk başta Dünya Edebiyatı kavramının “Avrupamerkezli” odağından ayrılarak edebi kanonun bilinmeyen kuytu ve ücra köşelere doğru genişlenmesi ve bu yolda çevirilerden olabildiğince yararlanması işini desteklediğinin altını çizerek, Damrosch gibi düşünen kuramcıların “dünya edebiyatı” kavrayışıyla mutabakat sağlamış olur. Fakat Apter’in karşı çıktığı husus, dünya edebiyatının mutlak bir “çevrilebilirlik varsayımı”na dayanması ve böylece edebiyatın çeviriler yoluyla giderek genişleyerek, son aşamada piyasa ve eğlence endüstrisinin ilgi alanına girmesinden duyduğu endişedir. Apter, “edebiyatın öneminin akademide ve piyasada giderek azalmasına karşı” kaynağını iktisat biliminden alan tüketimin para değerini azaltmak yoluyla kısıtlanması olan ‘deflasyonel’ bir hamle olarak “çevrilemezliği” önerir (Apter, 2013: 3) – tüketimin para değerini azaltmak yoluyla kısıtlanması – Apter’e göre tüketim amaçlı çevrilebilirliğin, çeviriyi “özünde iyi bir şey olarak diller, kültürler, disiplinler arası iletişim aracı olarak” görmesi ve böylece çevrilemezliği göz ardı etmesi edebiyatın kısırlaşmasına neden olabilir (Apter, 2013: 8). Üstelik farklı dillerin ve kültürlerin karşılaştırılmaz ve çevrilemez olduğu savının edebi sezgisellik anlayışı (literary heuristic) – farklı düşüncelerden yeni eserler ve biçimler yaratmak– içerisinde yeterince temsil olunmaması bu kısırlaşmayı daha da hızlandırmaktadır (Apter, 2013:3). Apter, adı geçen kitabında çevrilebilirliğin ve çevrilemezliğin dünya edebiyat türlerinin oluşumsal özelliği olduğu varsayımından yola çıkarak, çevrilemezliği her zaman çevrilebilir olanın diyalektik karşıtı olarak değil, “yaratıcı başarısızlığın dilsel ifadesi olarak” görmektedir (Apter, 2013:20).

Buna karşılık Barbara Cassin, *Dictionary Of Untranslatables: A Philosophical Lexicon* başlıklı kitabında çevrilemezliği “diller arasındaki farklılığın semptomu” olarak tanımlayarak, sonu gelmeyen, anlam ve anlamlandırmanın dayanıksızlığına bağlı olarak sürekli gerilemelerden ve baş döndürücü sonsuzluk kaygısından” ibaret bir eylem olarak görür (Cassin 2014:xvii). Kitabın İngilizce çevirisine yazdığı önsözde çevrilemezliğin hiçbir şekilde dilbilgisel ve sözdizimsel formların çevrilememesi ya da çevrilemez olması anlamına gelmediğinin altını çizen Cassin, düşüncesini kısaca şöyle ifade eder:

Çevrilemezlik hakkında konuşmak, hiçbir şekilde söz konusu terimlerin, ya da ifadelerin, sözdizimsel veya dilbilimsel dönüşümler içerisinde, çevrilmediği ya da çevrilemeyeceği demek değildir: çevrilemez olandan kastım birinin aslında çevirmeye (çevirememeye) devam etmesidir (Cassin, 2014: xvii).

Her ne kadar Apter ve Cassin’in çevrilemezlik yaklaşımlarının birbirini etkilediği görülse de ikisinin yaklaşımları arasında farklılıklar mevcuttur. Apter’in çevrilebilir ve tüketici bir dünya edebiyatı kavramına ve farklılık vurgusunu ön plana taşıyan pragmatik çevrilemezlik görüşüne karşı, Cassin’in yaklaşımı daha aşkınsal bir tını taşımaktadır. Cassin’in bu yaklaşımında Berman’ın (Berman,1990: 4-5) “çevirinin bitmeyen bir proje olduğu, yeniden çevirilerle mükemmelliğe ulaşacağı” görüşünün izlerini görmek mümkündür. Cassin için çevrilemezlik, çeviri eyleminin sonsuza dek devam etmesi ve Berman’ın “eksik çeviri” tanımı aslında yabancılık, dolayısıyla “çevrilemezlik” unsurları taşıyan çevirinin yeniden çeviriler yoluyla tamamlanacağı görüşünün devamı olarak düşünülebilir.

Özetleyecek olursak, Damrosch’un da dediği gibi ‘dünya çapında dolaşımda olan edebiyatın büyük bir bölümünü çeviri edebiyatı’ oluşturmaktadır (Damrosch, 2013: 77). Bu yüzden dünya edebiyatı ve çeviriyi birbirinden ayrı düşünemeyiz. Çeviriler yoluyla dünya edebiyatında yaratılan metinlerin uluslararası arenada kabul görme süreci hızlanır ve daha kolay hale gelir, dünya edebiyatı

tanımının kavram alanı genişler. Venuti'nin de "Translation Studies and World Literature" başlıklı makalesinde de belirttiği gibi "çevirinin dünya edebiyatına katkısını anlamak için yakın ve uzak okumalar yoluyla kanonik metinlerin çeviri stratejilerini incelemek ve bu metinler ve çeviride getirilen yorumlar arasında ilişkilerin öğrenilmesi" gereklidir (Venuti, 2013: 208).

Sonuç

Bu çalışmada çevrilemezlik/çevrilebilirlik kavramların dünya edebiyatı kavramı ve tartışması çerçevesinde görme fırsatı sunulmuştur. Öncelikle, Dünya Edebiyatı – Weltliteratur kavramının Goethe'nin tasarısından günümüzde görece yeni bir disiplin olarak yeniden doğmasına kadar olan tarihsel süreçte çevirinin rolü ve çeviriye yüklenen önem eleştirel bir bakış açısıyla tartışılmıştır. Daha sonra şimdiye kadar dilsel temelde ve yabancılaştırma-yerileştirme ekseninde kullanılan çevrilemezlik/çevrilebilirlik kavramlarının aslında politik bir tutumla da okunabileceğini gösterilmiştir. Şöyle ki: çevrilebilirlik yanlısı olanlar küreselleşme hegemonyasının ve ekonomisinin genel tüketilebilirlik politikasını benimserken, çevrilemezlik iddiasında ısrar edenler her kültürde biricik olanın asimilasyonuna direnerek tüketim toplumunun hızına, her şeyin tüketilebilir olduğuna karşı çıkmaktadır sonucuna varabiliriz.

Buradan hareketle, küreselleşme ve onun bireysel boyutu olarak görülen kozmopolitizm kavramlarının bu çalışmada olduğu gibi dünya edebiyatı ve çeviriyi ele alarak estetik düzlemde tartışılması, daha çok siyasi arenada tartışılan bu kavramların aslında tam da Goethe'nin çeviriyi merkeze alan ve yabancıya duyulan romantik hayranlığı yücelten perspektiften okumanın önemini vurgulamaktadır.

O halde "çevrilemezlik" iddiasının dile getirildiği bağlamda bile bir "çevrilebilirlik" potansiyeli taşıdığı ve bu potansiyelin her zaman yeniden çeviriler ve yeni okuma deneyimleriyle erek kültürde yerlerini alacak "dünya edebiyatının" aslında tüm edebiyatların "zorlu" sayılan eserlerine yer açabileceğini söyleyebiliriz. Bu zorlu iş erek kültürlerde bir kez göze alındığında "çevrilemezlik" halesiyle erek kültürde tanınmaya başlanmış bir yazarın, diğer eserlerinin çevirisiyle de yer bulmak suretiyle "dünya edebiyatının" bir parçası olarak erek kültür dizgesinde çeviri yoluyla bir yer edindiğinden ya da edindiği yeri sağlamlaştırdığından söz edilebilir.

KAYNAKÇA

- Apter, E. (2013). *Against World Literature: On The Politics of Untranslatability*, London: Verso.
- Bahtin, M. (2004). *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*. Çev. Cem Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berman, A. (1990). 'La retraduction comme espace de la traduction'. *Palimpsestes*. C.13. S. 4. s. 1-7.
- Casanova, P. (2010). *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*. Çev. Saadet Özen ve Filiz Deniztekin. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Cassin, B. (2013). *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*. Princeton: Princeton University Press.
- Damrosch, D. (2013). *Dünya Edebiyatı Nedir?*. Çev. Oğul Köseoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Eckermann, P. J. (2007). *Yaşamının Son Yıllarında Goethe ile Konuşmalar*. Çev. Mahmure Kahraman. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

-
- Even-Zohar, I. (2008). 'Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu'. Çev. Saliha Paker. içinde Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir? Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Sel Yayıncılık. s.125-133.
- Juvan, M. (2013). 'Worlding Literatures between Dialogue and Hegemony'. Comparative Literature and Culture. Purdue University Press. C.15. S. 5. s. 1-10.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Making of World Order*. New York: Simon and Schuster.
- Medovoi, L. (2011). 'Terminal Crisis? From the Worldling of American Literature to World-System Literature'. American Literary History 23, S. 2. s. 643-659.
- Smith, K. (2011). 'What Good is World Literature? World Literature Pedegogy and the Rhetoric of Moral Crisis.' College English 73. S. 6. s. 558-603.
- Spivak, G. C. (2003). *Death of a Discipline*. New York: Columbia, University Press.
- Venuti, L. (2013). 'Translation Studies and World Literature'. Translation Changes Everything: Theory and Practice, London: Routledge.